

// השתלשלות ההלכה //

לשון הרע לתועלת

בתורה נאמר:

וַיִּקְרָא יִטְ, טז **לֹא תִלֵּךְ רֵכִיל בְּעַמֶּיךָ, לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ, אֲנִי ה'.**

בהמשך תלמדו שחלקו השני של הפסוק - "לא תעמוד על דם רעך" - משמעו שאסור לנו להתעלם ממצוקה של אדם אחר, במקרה שבו אנחנו יכולים לעזור לו ולהציל אותו.

שתי המצוות האלה מופיעות יחד באותו הפסוק. מהי משמעות החיבור ביניהן? ה"חזקוני" מציע שתי אפשרויות להבנת הקשר הזה:

אילו נאמר "ולא תעמוד", בוי"ו, הייתי אומר - שתי מצוות הן. עכשיו, שכתוב "לא" בלא וי"ו, על כורחין (=על כורחנו) שתיהן מצווה אחת, וכן הפירוש: "לא תלך רכיל" - כדי ש"לא תעמוד על דם רעך". שכשתאמר לרעך: "פלוני הוציא דיבה עליך", אותו הנאמר עליו - עומד על חברו והורגו.

דבר אחר: "לא תלך רכיל", אבל אם שמעת עצה על חברך להורגו - לא תעמוד על דמו, אלא הודע לו העצה.

חזקוני, שם

- (1) לפי ההסבר הראשון, מהו הקשר בין שני חלקי הפסוק?
- (2) לפי ההסבר השני, מהו הקשר בין שני חלקי הפסוק?
- (3) איזו מילת קישור מתאימה לתיאור הקשר בין חלקי הפסוק, לפי כל פירוש: למרות | מכיוון ש... | ולכן | ואחר כך | מלבד זאת | בנוסף לכך | כדי ש... | מאחר ש...
- (4) האם תוכלו להציע הסבר נוסף משלכם?

הנצי"ב מוולוז'ין בפירושו 'העמק דבר' מתייחס גם הוא לקשר בין חלקי הפסוק, וכותב כך:

"לא תלך רכיל", מכל מקום "לא תעמוד על דם רעך". היינו: אם יודע שאיש אחד רוצה לירד לחייו של אדם אחר, הרי זה מחויב להודיע, ואסור לעמוד על דם רעך.

פירוש העמק דבר, שם

- (1) עם איזה הסבר מההסברים של החזקוני מסכים הנצי"ב?

החפץ חיים פוסק כך בספרו 'שמירת הלשון':

אם אחד ראה אדם שעשה עוולה לחבירו, כגון שגזלו או עשקו או הזיקו, בין אם הנגזל והניזק יודעים מזה או לא, או שביישו או שציערו והונה אותו בדברים, ונודע לו בבירור שלא השיב לו את הגזילה ולא שילם לו את נזקו, ולא ביקש פניו להעביר לו על עונו. אפילו ראה דבר זה ביחיד, יכול לספר הדברים לבני אדם כדי לעזור לאשר אשם לו, ולגנות המעשים הרעים בפני הבריות. אך יזהר שלא יחסרו אלו השבעה פרטים שנבארם בסמוך.

שמירת הלשון, כלל י', סעיף א

- (2) סכמו את דברי החפץ חיים במשפט אחד.

האם כל "לשון הרע לתועלת" מותרת?

בגמרא במסכת פסחים כתוב כך:

שלושה הקדוש ברוך הוא שונאן: המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחיד. כי הא דטוביה חטא, ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא. נגדיה לזיגוד. אמר ליה: טוביה חטא, וזיגוד מינגד? אמר ליה: אין, דכתיב "לא יקום עד אחד באיש", ואת לחודך אסהדת ביה, שם רע בעלמא קא מפקת ביה!

תרגום: אדם בשם טוביה - חטא, ואדם אחר בשם זיגוד בא לבדו לבית הדין של רב פפא והעיד עליו. רב פפא קילל את זיגוד, וזה תהה: הרי טוביה הוא זה שחטא, מדוע אתה מקלל אותי? ענה לו רב פפא: אתה העדת על טוביה לבדך, אך עדותו של עד אחד אינה מתקבלת בבית הדין כך שמה שעשית היה דיבור לשון הרע על טוביה. תלמוד בבלי, פסחים ק"ג, ב

(3) לפי דברי רב פפא, מתי מותר לאדם לספר דברים רעים על אנשים אחרים?

בספרו 'שערי תשובה' מציג רבנו יונה הגבלות נוספות לעניין זה:

ודע כי בדברים שבין אדם לחברו, כמו גזל ועושה ונזק וצער ובושת ואונאת דברים, יכול לספר הדברים לבני אדם. גם היחיד אשר יראה - יגיד כדי לעזור לאשר אשם לו ולקנא לאמת, והנה אמרה התורה שיעיד עד אחד בבית דין על תביעת ממון לחייב את הנתבע שבועה. אמנם יש עליו להוכיח את האיש תחילה.

ואם החוטא איש אשר איננו ירא מלפני האלוהים, כמו הפורק מעליו עול מלכות שמים, ואינו נזהר מעבירה אחת אשר כל שער עמו יודע כי היא עבירה, מותר להכלימו ולספר בגנותו... אבל אם נכשל בחטא על דרך מקרה ורוב הימים דרכו להשתמר מעוונתו, אין לגלות על חטאו כאשר ביארנו... כי אין כוונתו בגלותו מסתוריו לטובה. כי אם לשמוח לאיד.

שערי תשובה, שער ג, סעיפים רכ"א, ר"ט

(4) מהן שתי ההגבלות שמתאר רבנו יונה?

(5) בפרק זה למדתם על שני תנאים בהיתר לומר "לשון הרע לתועלת". אילו תנאים כבר למדתם בשיעור, ואילו תנאים התווספו ממקורות אלו?